

2. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — №33. — Ст. 175.
3. Про схвалення Концепції реформи місцевого самоврядування: Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 29 липня 2009 р. № 900-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/900-2009-%D1%80>
4. Про місцеві ради народних депутатів та місцеве самоврядування: Закон УРСР // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 2. — С. 5.
5. Про внесення змін до закону Української РСР Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №28. — Ст. 387.
6. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15.07. 1997 року // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 38. — Ст. 249.
7. Резолюція Всеукраїнських зборів представників місцевого самоврядування // Голос України. — 2005. — 11 травня.
8. Регіональна економіка. Текст лекцій / [О. В. Ольшанська, М. І. Фащевський, І. В. Білоконь та ін.]: заг. ред. М. І. Фащевського, О. В. Ольшанської. — К.: КНЕУ, 2009. — 328 с.

REFERENCES

1. About local self-governing in Ukraine. (1997). The Law of Ukraine. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 24, 170 (in Ukr.).
2. About service in the organs of local self-governing. (2001). The Law of Ukraine. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 33, 175 (in Ukr.).
3. Cabinet of Ministries of Ukraine. Resolution from July 29, 2009. *About approval of the conception of reform of local self-governing*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/900-2009-%D1%80>
4. About local councils of people's deputies and local self-governing. (1991). The Law of the Ukrainian SSR. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 2, 5 (in Ukr.).
5. About amendments to the law of Ukrainian SSR About local councils of people's deputies and local self-governing. (1992). The Law of Ukraine *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 28, 387 (in Ukr.).
6. About ratification of European Charter of local self-governing. (1997). The Law of Ukraine. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 38, 249 (in Ukr.).
7. The Resolution of the all-Ukrainian meeting of representatives of local self-governing (2005, May 11). *Golos Ukrayiny (Voice of Ukraine)* (in Ukr.).
8. Olshanska, O. V., & Fashevsky, M. I. (Eds.). (2009). *Regional Economics. Text of Lectures*. Kyiv: KNEU.

УДК 327 (502:330.15)

Вергун О. М. *

Консультант,

Національний інститут стратегічних досліджень,
Київ, Україна. vergun@niss.gov.ua

ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС РОЗБУДОВИ Р. ДНІПРО: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ

Анотація. Аналізується історико-культурне значення та роль річки Дніпро у формуванні етнокультурного ландшафту державного територіального устрою України. Вагомість даного природного феномену для українського суспільства незаперечна, оскільки створює адаптивні природні механізми для життєдіяльності провідного ет-

---

* Vergun O.N. Consultant, National Institute of strategic Studies, Kyiv, Ukraine. vergun@niss.gov.ua
HISTORICAL DISCOURSE OF DEVELOPING DNIPRO RIVER: SOCIAL AND POLITICAL DIMENSIONS

носу в навколишньому природному середовищі. Наявність у державі такого потужного стратегічного ресурсу, як вода забезпечує не лише фізичне виживання людини, а й формує відповідні культурні традиції і, як продемонструвала вся попередня історія людства, впливає на політичні відносини.

Ключові слова: культурна спадщина, індустріально-урбаністична культура, екологія культури.

Анотація. *Анализируется историко-культурное значение и роль р. Днепр в формировании этнокультурного ландшафта государственного территориального устройства Украины. Значимость данного природного феномена для украинского общества неоспорима, поскольку создает адаптивные природные механизмы для жизнедеятельности ведущего этноса в окружающей природной среде. Наличие в государстве такого мощного стратегического ресурса как вода обеспечивает не только физическое выживание человека, но и формирует соответствующие культурные традиции и, как продемонстрировала вся предыдущая история человечества, влияет на политические отношения.*

Ключевые слова: культурное наследие, индустриально-урбанистическая культура, экология культуры.

Abstract. *Historical and cultural significance and role of Dnipro river in the formation of ethnic and cultural landscape of the state territorial structure of Ukraine are discussed. Importance of such natural phenomenon as Dnipro river for Ukrainian society is undeniable. It creates adaptive natural mechanisms for the life of a leading ethnic group in surrounding environment. The presence in the country of a such powerful strategic resource as water provides not only physical survival of human being, but enshures corresponding cultural traditions, and affects political relations. Socio-economic course of a government in respect of modernization of the state must be of complex character. As to optimal development of Dnipro river and river resources in all regions of Ukraine on the whole it must be realized regarding permissible level of economic changes of basins of rivers. Besides that modern development of Ukrainian society needs a common policy with due regard to ecological culture as an important factor for ensuring balance between technical progress and vitally indispensable ecological imperative.*

Key words: cultural heritage, industrial and urbanastychna culture, ecology of culture.

Постановка проблеми. Всесвітня криза довкілля викликає особливу стурбованість сучасним загостренням суспільно-політичних суперечностей, викликаних інтенсивними змінами в глобальному геополітичному просторі. Під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників змінюється і характер загроз і викликів існуванню людства загалом. Вочевидь безпека життя та здоров'я людини повинна стати ключовою складовою національної безпеки. Загострення екологічних проблем, особливо відчутними стали під час становлення індустріального суспільства. Динамічні процеси переходу від аграрного типу виробництва суспільства до технічного-технологічного позначилися, не лише на значному зрушенні соціально-економічного зростання, а й з часом стали підтвердженням зворотного боку позитивного сприйняття економічного прориву як незворотної втрати природного середовища. Зокрема, ретроспективний аналіз наслідків розбудови каскаду дніпровського басейну на території України лише підтверджує, що в результаті господарської діяльності людини був «штучно» створений водно-господарський комплекс, який призвів до втрати унікальної в світі екосистеми басейну річки Дніпро. Нові виклики та загрози всесвітньої кризи довкілля пропонують сучасні методи системного аналізу. Це дозволяє поєднати як суто природниче підґрунтя, так і дедалі більшу загрозу безпеці людської культури. Що лише підтверджує думку про наявність суперечностей у суспільстві, в якому нехтується або проголошується неефективна екологічна політика.

Пошуки сучасних шляхів розв'язання екологічних проблем з позицій сталого розвитку сприяють екологізації в усіх зазначених напрямках науки — від суспільно-політичних, соціально-філософських до функціональних і прикладних, що об'єднуються єдиною метою — забезпечення збереження людства на Землі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Важливий науковий внесок щодо вивчення та розробки досліджень, пов'язаних із розбудовою дніпровського каска-

ду водосховищ здійснили Н. І Максимович, І. Г. Александров, Д. Т. Зузік, А. А. Ковалевський, К. Г. Воблій. Значний вклад внесли історики Д. І. Яворницький, М. О. Міллер. Я. П. Новицький, А. Ф. Кашенко, В. А. Чабаненко, П. П. Панченко, В. А. Шмарчук, С. М. Тимченко, С. С. Падалка, Л. В. Ковпак, Н. В. Горло. Дослідження змін ландшафту як соціокультурної проблеми, зокрема, р. Дніпро, вела Л. Г. Боса. Ретельний аналіз сучасного еколого-технічного стану екосистеми р. Дніпро знаходимо у В. Д. Романенка, А. Г. Шапаря, А. В. Яцика, Є. О. Яковлева. Нинішній етап розвитку суспільних наук розширює наукове поле, включаючи такі аспекти — екополітичний, екологічний, культурологічний тощо. Проте слід зазначити, що ці суспільно-політичні напрями дослідження розбудови Дніпровського каскаду все таки недостатньо розглянуті, бракує цілісного системного підходу, завдяки якому розмиваються «кордони» (бар'єри) між природою та культурою, наукою та історією, де природа розглядається як цілісна система Всесвіту, що включає і людину, і природу.

Мета статті. Проаналізувати низку суспільно-політичних аспектів, що стосуються змін еколого-ресурсного стану р. Дніпро внаслідок розбудови каскаду водосховищ, та обґрунтувати гармонійні шляхи виходу із суспільно-політичної та екологічної криз. Сучасний водно-екологічний стан басейну р. Дніпро впливає на БЖД населення України, тому вочевидь є актуальним розглядати людину (її розвиток, здоров'я, моральність, духовність) у тісному зв'язку з реальним навколишнім середовищем. Без гармонії або сталої взаємодії у системі «природа — людина — космос» неможливий нормальний, здоровий розвиток людини.

Основні результати дослідження. Суспільно-політичні процеси початку ХХ століття в Україні супроводжувалися ходом індустріалізації та колективізації, що вплинуло на якісний склад населення. Зокрема, зросла частка міського населення і майже втричі виріс робітничий клас. Різкі перемини в суспільно-політичному та соціально-економічному житті населення на фоні бурхливих історичних потрясінь не могли не вплинути на усталені традиції та життєві засади народу в цілому. Що сприймалося досить боляче й позначилося на його психіці.

Просування швидкими темпами побудови індустріального суспільства в Україні спонукало населення долати значний соціальний, економічний і культурний відрив у світі, де існували країни з потужною економікою та капіталістичним устроєм. В Україні індустріалізація почалася із втіленням плану ГОЕЛРО. Щоб не опинитися на задвірках цивілізації, Україна визначалася як основний плацдарм здійснення індустріалізації в СРСР, адже її успіх залежав в основному від кількості та якості українського вугілля і металу. Завдяки чому Україна отримала 20 % усіх капіталовкладень СРСР, 400 із 1500 промислових підприємств.

Будівництво Дніпровської ГЕС було розпочато у 1927 р. Перший гідроагрегат введено в експлуатацію 10 жовтня 1932 р., а в 1939 р. стали до ладу всі 9 гідроагрегатів станції загальною потужністю 560 тис. кВт [1]. Труднощі, що поставали перед розробниками та виконавцями планів щодо будівництва Дніпрогесу, насамперед складали незабутні сторінки в історії технічних досягнень. Передбачалося в найближчі роки вийти на високий рівень потужностей з вироблення електроенергії з 2 млн квт до 15 млн квт, що значно перевищували американські потужності. За кілька років країні вдалося посісти 4-те місце в світі з вироблення електроенергії, залишивши в минулому 14-у позицію.

Результатом індустріально-урбаністичної культури, що утворилася на той час в умовах жорсткої індустріальної політики, виявилось ігнорування установок на передбачення загроз, які активно використовувалися в аграрній культурі, завдяки чому селянин на цілий рік наперед мав можливість планувати свою господарську діяльність з урахуванням можливих ризиків включно з кліматичними [2]. І до те-

пер відновити народну систему прогнозування «на врожай», яка карбувала вікові традиції в пам'яті поколінь, а особливо з подальшою аграрною політикою вже теперішньої України стає невідворотним. І це на тлі тих загальносвітових тенденцій, які здійснили поворот до зеленої економіки та зеленого виробництва, в основу яких покладено відтворення та споживання природних, натуральних продуктів сільського виробництва.

Нині із неприхованим зацікавленням гортаєш сторінки «Хроник Днепростроя» 1930 року і знаходиш підтвердження словам М. Ф. Реймерса, який зазначав, що «ми тисячоліттями боролися із Природою, підкорювали її, перетворювали, нещадно знищували» [3], мабуть чи не з метою пересвідчитися у людській здатності перемагати сили природи: «могутня ріка слухається, завдяки творчій силі робітничого класу» [4. с. 25—29].

Яке майбутнє приготували ми собі, експлуатуючи води Дніпра, перетворені у ланцюг великих застоїних озер, затопивши його унікальні пороги? Адже символічно, за висловленням Реймерса М. Ф., «ріки порівнюють із артеріями планети, які не повинні набрякати склеротичними тромбами» [3].

Незважаючи на численні переваги, які отримала країна, будуючи каскад дніпровського водосховища, і до тепер не вщухають дискусії з приводу доцільності, ефективності, економічності, екологічності та безпечності водного господарства України в цілому. Серед важливих прорахунків при будівництві каскаду ГЕС на Дніпрі вважають невиправдані очікування стосовно ефективності та економічності створення дешевої за собівартістю та високоефективної за потужністю вироблення електроенергії. Спостерігаючи за динамікою зростання виробництва електроенергії в Україні, можна зробити висновки, що весь каскад ГЕС на Дніпрі складає сумарну потужність 9 млрд кВт/год. в рік, що відповідає 5—7% усієї виробленої енергії в Україні [5, с. 3].

Незважаючи на історичні свідчення про використання водного шляху р. Дніпро як головного «шляху із варяг до греків», сучасні очікування щодо вантажо- та пасажироперевезення виявилися завищеними. Проаналізувавши стан перевезень у період з 1980 по 2009 роки, експерти завважують значне скорочення як вантажоперевезень (з 0,54 % (1980 р.) до 0,15 % (2009 р.)), так і пасажироперевезень (з 0,9 % (1980 р.) до 0,3 % (2009 р.)) [5, с. 31].

До зазначених прорахунків слід також віднести й невиправдані прогнози щодо виловлювання риби. Завищені очікування вилову не виправдали себе, про що говорить статистика. Лише в перші роки створення каскаду водосховищ оптимізували рибне господарство України — вилов риби становив понад 100 000 т (1973 рік), проте в наступні роки відбувся стрімкий — до 30 000 т і таким є й до тепер.

У «Хрониках Днепростроя» 1930-х років відображено дебати щодо впровадження проекту зрошення земель з метою перетворення південних степів на світову фабрику з «вироблення» зерна. І як результат, згідно з оцінками на 2010 рік втрата земель через затоплення, підтоплення, засолення, зсуви тощо складає понад 1 144 700 га прекрасних земель [5, с. 25—29].

Одним із важливих прорахунків, що були допущені під час будівництва каскаду ГЕС на Дніпрі, є соціальні питання, а саме переселення й подальша доля переселенців, виплата компенсацій, ефективність захисних заходів, рівень відшкодування втрат тощо. Як уже зазначалося, державна політика кінця 20 століття теж не враховувала соціально-психологічну складову питання переселенців. Болюча відірваність від рідних місць і докорінна зміна життєвого укладу переселенців, утрата культурних традицій кожного окремо взятого села не могла не позначитися на подальшій долі. Життя переселенців в Україні складалося по

різному: хтось викреслив минулі події з пам'яті, заклопотаний новими проблемами, багато хто покинув не тільки рідні місця, а й Україну, та все ж у спогадах більшості респондентів звучить туга за втраченим, вони розповідають про труднощі адаптації на новому місці, що пов'язувалися як зі зміною звичних умов, так і з проблемами взаємин.

Значною втратою, поряд із природним ландшафтом дніпровських порогів, плавнів тощо, є загибель численних пам'яток архітектури, які залишилися похованими під водами розлитого Дніпра.

У 1927—32 рр. керувати роботою Дніпрогесівської археологічної експедиції НКПросу УСРР у зоні затоплення був призначений Д. Яворницький. На той час вдалося опублікувати зібрання історичних джерел «До історії Степової України» (1929), альбом «Дніпрові пороги», дослідження «На порогах Дніпра», в яких зазначалося, що фактично впродовж усієї історії українського народу Дніпрові пороги вважалися символом волі та звитяги запорожців. Знищення їх призводить до роздумів про «затоплення» пам'яті й забуття славного історичного минулого України.

Експедиція працювала впродовж шести років. Їй вдалося зібрати частину матеріалів історичного значення, зробити серію фотознімків, карт, малюнків, вирізок гранітових брил, монолітів, поховань тощо. Значна кількість звітів, сотні реєстрів та описів, що мали наукове значення для історії України, так і не були завершені. З огляду на суспільно-політичні події того часу, що спричинили несприятливі умови для наукової праці в УСРР (Радянська влада вважала Д. Яворницького ідеологом українського націоналізму, оскільки він, на думку тогочасних можновладців, надто ідеалізував Запоріжжя та Гетьманщину), й тому всі ці матеріали так і лишилися необробленими і невидрукованими, навіть у стислому обсязі. Ось так результати археологічної експедиції 1927—1932 років канули в Лету й потребують відновлення та пошуку розפורшених світами археологічних джерел.

Одне тільки Київське водосховище затопило майже 300 давніх поселень періоду Київської Русі. На Кременчуцькому водосховищі затопили близько 150 пам'яток матеріальної культури [6].

Унаслідок другої хвилі гідробудівництва в 50-70-х рр. суттєво змінилася поселенська карта Наддніпрянської України. За даними фахівців затоплено понад 3 тис. сіл, примусово відселено з одвічних земель понад 3 млн людей, знищено понад 500 тис. садиб, зруйновано і затоплено 2500 релігійних храмів, 3 тис. шкіл, стільки ж бібліотек і музеїв. Одним із найболючих є питання затоплених цвинтарів (10 тис. цвинтарів, 5 млн могил), що сьогодні не дозволяє понад 15 млн громадянам України відвідати місця поховання їхніх рідних [7].

Відрікаючись від традицій прискореної індустріалізації, а не від традицій узагалі, людина повертається до архаїчних витоків людського істинного буття та його тісної взаємодії з ландшафтно-річковими комплексами.

Упродовж усього існування людини вода слугує їй, але зовсім в інший спосіб ніж це було, коли, висловлюючись сучасною термінологією, управління водними ресурсами сприяло зародженню цивілізацій. Сучасний стан водних ресурсів у світі потребує нових підходів і нового бачення проблеми в частині реалізації відповідної водної політики в світі в цілому й в Україні зокрема. Значною мірою це зумовлено аномально високим рівнем техногенного перетворення природного режиму річкового стоку, який перевищує 65 %, що в 3 рази вище за екологічно припустимий рівень. Крім того, зростає вплив глобальних змін клімату (потепління, збільшення нерівномірності опадів та повеней).

Знищення природи призводить до руйнування людських доль через руйнування етнокультурного ландшафту, який свого часу сформував світогляд цілої нації. Штучна підміна природного ландшафту, як це сталося в результаті будівництва дніпровського басейну, спричинила не лише низку колосальних змін екологічного спрямування, а й внесла деструктивні зрушення в етнічний та соціальний світогляд, зміни якого не дослідженні й до тепер. «Знищено безмежний материк первісного українства, яке берегло в собі пам'ять цілого народу. Виселено й розпорошено носіїв найглибінніших шарів народної самоіндентифікації» [8].

Сучасний розвиток українського суспільства потребує єдиної системної політики щодо екології культури, щоб забезпечити рівновагу між технічним прогресом та усвідомленням життєво необхідного екологічного імперативу.

Держава має обрати суспільно-політичний курс і дотримуватися його не декларативно, а комплексом конкретних заходів, спрямованих на модернізацію суспільства в цілому, й що стосується завдань оптимізації водокористування у регіонах України на засадах граничноприпустимих економічних змін річкових басейнів та відновлення малих і середніх річок, які формують безпеку великих річкових басейнів тощо.

Подолавши рубіж кінця минулого століття, людина формує нову архітектуру світоіснування. З того часу образ біосфери планети змінюється на всіх рівнях, завдяки втручанню людиною у природне середовище змінюється фізична та хімічна повітряна оболонка суші та всі її природні води. Дедалі різкіше стали змінюватися (хімічно та біологічно) прибережні моря та частини океану. На думку академіка В. І. Вернадського, зрушення в ментальності людей чи не всієї планети Земля настали після Другої світової війни. Коли людина чи не вперше зрозуміла, що стає найбільшою геологічною силою — людиною нового мислення, нової дії. Осмисливши своє історичне минуле, людство XXI ст., сподіваємося, зробить свідомий вибір у бік вічних цінностей людського буття.

Висновки. Друга половина XX століття надала стрімкості економічному поступу держави. Курс, узятий країною на швидкі темпи зростання видобутку електроенергії, свого часу запланований Сталінін, включав спорудження серії гідроелектростанцій. У другій половині 50-х років будівництво ГЕС велося з новою силою. Проте омріяний прогрес в енергетиці в СРСР, завдяки й будівництву Дніпровського каскаду в Україні, не дав очікуваного економічного результату. Дослідивши історичні та суспільно-політичні виміри розбудови басейну річки Дніпро, можемо констатувати, що технічний прогрес у державі відбувався без урахування всіх важливих факторів економічної ефективності та доцільності та за абсолютного ігнорування гуманітарної складової наслідків технологічного розвитку. Вказані ознаки характеризують усю якість життя, включаючи освіту, стан здоров'я населення, зокрема й психологічні наслідки після переселення, змін складу харчування, наявності зон бідності, природного оточення. Також можна додати такі характеристики життя індивіда, як рівність можливостей, доступність особистої свободи та захищеності, багатство культурного життя тощо.

Щоб запобігти екологічній кризі (розораність, збезлісення, кар'єрні та шахтні поля тощо) в процесі масштабних техногенних перетворень ландшафтів, річкової мережі, надр потрібно впроваджувати на рівні держави гуманітарні засади культурної екологічної політики, формуючи екологічне світосприйняття через державні механізми впровадження екологічної освіти на всіх етапах людського життя. Необхідно переглянути основи людського життя по відношенню до природи, що означає побачити себе в дзеркалі довкілля через куль-

турний простір. Без втілення екологічних принципів сталого розвитку подальший прогрес людства ускладнюватиметься комплексом суспільно-політичних і соціально-економічних чинників, що провокуватиме подальше поглиблення екологічної кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ибатулин И.* От Днепростроя к Днепрогэс / И. Ибатулин, М. Рубин — Харьков: Энергоиздат, 1932. — 144 с.
2. *Кара-Мурза С.* Мы видим провалы в мировоззрении / — 2013 — (Центр проблемного анализа и государственно управленческого проектирования) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://problemanalysis.ru/about/news/news_956.html.
3. *Реймерс Н. Ф.* Экологический манифест. [Электронный ресурс]: Надежды на выживание человечества. Концептуальная экология / Н. Ф. Реймерс Концептуальная экология. — М.: ИЦ «Россия Молодая». Экология, 1992. — Режим доступа: <http://www.eco.nw.ru/lib/data/07/0/010007.htm>
4. Хроники Днепростроя // Двухнедельный Бюлетень Государственного Днепровского Строительства. Издание Управление Государственного Строительства. — 1930 — № 3. — С. 25—29 / [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.zounb.zp.ua/node/968>
5. *Шапар А.Г.* Еколого-економічні проблеми переводу екосистеми річки Дніпро до режиму сталого функціонування / А. Г. Шапар, О. О. Скрипник, С. М. Сметана // Екологія і природокористування. — 2011. — Вип. 14. — С. 26—48.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.2, оп. 9, спр. 896, арк. 65.
7. Горло Н. В. Спорудження водосховищ Дніпровського гідрокаскаду: соціальний та економічний аспекти (50—70-ті рр. XX ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. В. Горло — Запоріжжя, 2007. — 281 с.
8. *Роговий Ю.Ф.* Посульська Тризна / Роговий Ю. Ф. — Луганськ: Книжковий світ, 2009. — 71 с.

REFERENCES

1. Ibatulin, I., & Rubin M. (1932). *From the Dnieper to Dneproges*. Kharkov: Energoizdat (in Rus.).
2. Kara Myrza, S. (2013). *We see failures in worldview*. Center for problem analysis and public management projecting. Retrieved from. http://problemanalysis.ru/about/news/news_956.html (in Rus.).
3. Reimers. N.F. (1992). *Ecological manifesto. Hopes for survival of humanity. Conceptual Ecology*. Moscow: IC Rossiya Molodaya. Ecology. Retrieved from <http://www.eco.nw.ru/lib/data/07/0/010007.htm> (in Rus.).
4. Chronicles of Dneprostroy (1930). *Dvukhnedelnyy Buletен Gosudarstvennogo Dneprovskogo stroitelstva (Fortnightly Bulletin of State Dnieper Building)*, 3, 25—29. Edition of Office of the State Building. Retrieved from. <http://www.zounb.zp.ua/node/968>(in Rus.).
5. Shapar, A. G., Skrypnik O. O., & Smetana S. M. (2011). Ecological and economic problems of the Dnipro river ecosystem conversion to sustainable operation mode. *Ekologiya i pryrodokorystuvannia (Ecology and Environmental Studies)*, 14, 26—48 (in Ukr.).
6. Central State Archive of Supreme Authorities and Government of Ukraine, fund 2, description 9, file 897, sheet 65.
7. Gorlo N. V. (2007). *Construction of reservoirs of the Dnipro hidro-cascade: social and economic aspects (50—70-s of XX century.)*. Theses for scientific degree of candidate of historical sciences. Zaporozhzhya National University. Zaporozhzhya (in Ukr.).
8. Rogovy Yu.F. (2009). *Posulska Tryzna*. Lugansk: Knyzhkovyy svit (in Ukr.).